

ANDRZEJ DYSZAK
WSP w Bydgoszczy

O ORZECZENIACH SYNTETYCZNYCH – WYKŁADNIKACH PREDYKATÓW Z KLASY CIERPIEŃ IMPLIKUJĄCYCH OKREŚLONE CZĘŚCI CIAŁA

Predykaty (Pr) z klasy cierpień (przez **cierpienie** rozumie się tu jakąś dolegliwość = nieprzyjemne, przykre **doznanie fizyczne, ból fizyczny**¹) implikują dwa argumenty: podmiot recepcyjny (P), rozumiany jako istota żywa odbierająca cierpienie poprzez jakiś receptor, i lokalizator (Lok), czyli miejsce na ciele tej istoty lub w jej wnętrzu, w którym **odczuwa ona cierpienie**. (S. Karolak zalicza predykaty z klasy cierpień do zbioru predykatów jednoargumentowych, które konstytuują struktury predykatowo–argumentowe z jednym argumentem osobowym (model ten spełniają według tego językoznawcy m.in. interesujące nas orzeczenia: *mdli i suszy*) lub struktury predykatowo–argumentowe z jednym argumentem osobowo–rzeczowym (model ten spełniają m.in. opisane w dalszej części artykułu orzeczenia: *dzwoni, huczy, kręci się, zakręciło się, szumi* wymienione przez S. Karolaka)². W proponowanej koncepcji otwierania przez predykaty (= przykre doznania fizyczne) pozycji dla dwóch argumentów oddziela się podmiot doznań od „przedmiotu”, który jest ich źródłem (niewątpliwie będącego częścią tego podmiotu), rozdzielając w ten sposób byt нефизyczny od czystej fizyczności (ciała)³. Predykat i argumenty tworzą strukturę predykatowo–argumentową⁴.

Niniejszy artykuł jest wynikiem wstępnej analizy struktur zdaniowych z orzeczeniami syntetycznymi (Os) będącymi realizacjami omówionej wyżej struktury predykatowo–argumentowej⁵ i zawiera pierwsze wnioski z zaplanowanego na większą rozprawę naukową opisu tych struktur. („Orzeczenia syntetyczne wyrażające cierpienia fizyczne” – w druku).

Niektóre z predykatów omawianej klasy implikują **określone części ciała jako lokalizatory**.

Ze względu na tę cechę predykatów wyrażające je orzeczenia syntetyczne można pogrupować w następujący sposób:

- I. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących kończyny (ręce, nogi), lub ich części (np. palce),
- II. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących głowę (albo jej część, np. skroń, ucho, nos),
- III. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących narządy układu pokarmowego.

Jako egzemplifikację omawianej implikacji podaje się **własne przykłady** realizacji struktur zdaniowych z wymienionymi niżej w każdej z grup orzeczeniami oraz **przykłady z tekstów drukowanych** (także podawane przez autorów słowników), jeżeli takie udało się zebrać. Podkreślenia lokalizatorów i orzeczeń w przykładach (także z tekstów drukowanych) pochodzą od autora artykułu.

Orzeczenia grupy I.

grabieje

Implikowanie rąk (palców) przez predykat wyrażony tym orzeczeniem potwierdzają definicje słownikowe⁶.

1. Ali **grabieją palce** / **ręce**.
2. Chłopcu z zimna **grabieją dłonie**. (Ssg I, 225)
3. **Palce tak mu grabiały**, (...). (Ssg I, 225)
4. **Palce grabieją od mrozu**. (Swb 36 – Drętwieć)

mdleje

Predykat reprezentowany przez to orzeczenie implikuje, jak sugerują słowniki, **członki ciała**⁷. Pod tym pojęciem rozumiemy **kończyny**⁸.

5. **Mdleją mi nogi**.
6. Krawcowej **mdlały ręce**. (Ssg I, 376)
7. Koniom **mdlały nogi z wysiłku**. (Ssg I, 376)
8. Muzykantom **ręce mdleją**. (Myśl. 60)

*pomdlał*⁹

9. **Ramiona**¹⁰ **pomdlały ojcu**.
10. **Ręce pomdlały z wysiłku**. (SjpSz II, 793)

zgrabiał

W przypadku orzeczenia **zgrabiał**, jak i **grabieje** (zob. wyżej), implikacja zawęża się tylko do rąk lub ich części¹¹.

11. Janowi **zgrabiały palce u rąk // ręce**.

Przykład 11. pokazuje, iż implikowana przez predykat część ciała może być reprezentowana w konkretnym zdaniu przez dyzjunktywny wykładnik lokalizatora¹² (palce u rąk). W omawianym przykładzie jeden wykładnik argumentu (ręce) reprezentowany jest przez wyraz **palce** (uszczegóławia on miejsce odczuwania cierpienia) i wyrażenia **u rąk** (podkreśla ono, że chodzi o ręce, a nie o nogi – palce u nóg).

Obok wymienionych wyżej orzeczeń do grupy I. można by włączyć również orzeczenia: **sztynnieje** i **zesztynniał**. Przykłady słownikowe wskazują, że jako wykładniki lokalizatora przy tych orzeczeniach pojawiają się także **ręce** i **nogi**:

12. **Ręce, nogi sztywnieją z zimna**. (SjpSz III, 429)
13. **Ręce, nogi sztywnieją**. (Msjp 807)
14. **Ręce sztywnieją od zimna, z powodu artretyzmu**. (Swb 36 – Drętwieć)
15. **Palce zesztynniałe z zimna**. (SjpSz III, 1004)
16. **Zesztynniałe palce**. (Msjp 1000)

Przykład tekstowy potwierdza tę implikację:

17. **Dłonie (...), sztywnieją**. (Lata 73)

Wydaje się jednak, że sztywnieć mogą także inne części ciała, np. **kark**.

Orzeczenia grupy II.

Niektóre predykaty reprezentowane przez orzeczenia z tej grupy implikują **tylko głowę**. Głowa jako część ciała od szyi w górę obejmuje inne części ciała wyodrębniane często jako odrębne całości, np. uszy, nos¹³; wydaje się jednak, że należy wyróżnić znaczenie **głowy** odnoszące się do górnej i tylnej części (powyżej oczu, uszu; to co nie dotyczy twarzy) głowy rozumianej jako część morfologiczna ciała ludzkiego. **Predykaty implikujące głowę** otwierają pozycję dla tej części ciała w tym właśnie znaczeniu (podobnie chyba inne predykaty implikujące różne części ciała, np. **boleć** w zdaniu; „Boli mnie głowa”. nie implikuje

głowy jako całości rozumianej zgonie z przytoczoną wyżej definicją słownikową, ale tę część, która nie obejmuje twarzy¹⁴), inne otwierają pozycję dla głowy lub jakiejś jej części (jednej lub dwu), jeszcze inne implikują wyłącznie określone części głowy.

W związku z tym orzeczeniem grupy II. da się podzielić na następujące podgrupy:

II1. Orzeczenie – wykładnik predykatu implikującego głowę:

*zaszumiało*¹⁵

18. Piotrowi *zaszumiało w głowie*.

II2. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących głowę, skronie bądź uszy:

*huczy*¹⁶

19. *Huczy mi w skroniach // w uszach // w głowie*.

20. *W skroniach mu huczało*. (Sfjp I, 501)

21. *Huczy mi w głowie od natłoku myśli // od tych wszystkich planów i projektów*. (Ssg I, 245)

22. *Annie huczało w skroniach*. (Kar. 153)

23. *Od wybuchu bomby huczy w skroniach*. (Kar. 155)

szumi

Sfjp oddziela użycia orzeczenia *szumi z głową* jako wykładnikiem lokalizatora od użycia ze skroniami i uszami ze względu na znaczenie¹⁷.

24. *Ali szumi w głowie // w skroniach // w uszach*.

25. *Piotrowi szumiało w głowie*. (Kar. 153)

26. *Głowa szumi, (...)*. (Bor. 185)

II3. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących głowę i uszy:

*puchnie*¹⁸

27. *Matce głowa puchnie* (od hałasu).

28. *Ojcu uszy puchną* (od tych krzyków).

29. *Baby srogie czyniły lamentsy, od których prawie że już uszy puchły*. (Sfjp I, 785)

30. *(..., jak mama dzisiaj zobaczyła te dwójki, to miałem co słuchać). Aż mi głowa puchła*. (Lata 39)

trzeszczy

31. *Głowa // w głowie trzeszczy chłopcu* (od krzyku młodszego rodzeństwa).

32. *Janowi trzeszczy w uszach* (od głośniejszej muzyki).

33. *Rzępola, aż w uszach trzeszczy*. (Sfjp II, 398)

Możliwość pojawienia się alternatywnych form wykładnika lokalizatora jakim jest głowa przy orzeczeniu *trzeszczy* (zob. przykład 31) potwierdzają słowniki¹⁹.

II4. Orzeczenie – wykładnik predykatu implikującego głowę i nos:

zakręciło się

34. *Dziecku zakręciło się w głowie*.

35. *Zakręciło się mi w nosie*.

36. *Marii zakręciło się w głowie*. (Kar. 153)

37. *(...) nagle mi się w głowie zakręciło*. (Myśl. 363)

Potwierdzenie implikowania nosa przez predykat wyrażony orzeczeniem *zakręciło się* (zob. przykład 35.) znajdujemy w Sfjp²⁰.

II5. Orzeczenie – wykładnik predykatu implikującego **skronie i uszy**:

*tętni*²¹

38. *Tętni mu w skroniach // w uszach.*

39. *Uczuł, że tętni mu w skroniach, (...).* (Sfjp II, 289 – szumieć)

II6. Orzeczenia – wykładniki predykatów implikujących **uszy**:

*dzwoni*²²

40. *Matce dzwoni w uszach.*

41. *Dzwoni w uszach.* (Msjp 155)

42. *Dzwoni mi w uszach.* (Kar. 153)

zadzwońiło

43. *Zadzwońiło Piotrowi w uchu.*

II7. Orzeczenie – wykładnik predykatu implikującego **nos**:

*kręci*²³

44. *W nosie mnie kręci.*

45. *Aż w nosie kręci od tego zapachu.* (Ssg I, 306)

46. *Kręciło w nosie od gęstego dymu.* (Ssg I, 306)

47. *W kuchni pełno było swądu, aż w nosie kręciło.* (Sfjp I, 356)

Na oddzielną uwagę zasługują jeszcze dwa orzeczenia: *kręci się i pęka.*

kręci się

48. *Siostrze kręci się w głowie.*

49. *Mnie się w głowie kręci od tyłu wrażeń.* (Ssg I, 306/7)

50. *Kręci się w głowie od barw i zapachów.* (Ssp 275)

51. *Kręci się w głowie od barw, od zapachów, z przemęczenia; (...).* (Sfjp I, 356/7)

52. *Od wszystkich tych sukcesów kręci się w głowie.* (Kar. 155)

53. *Anna czuła, że tak kręci jej się w głowie, (...).* (Boj. 19)

Definicje słownikowe sugerują, że predykat wyrażony tym orzeczeniem implikuje tylko **głowę**²⁴. Nie potwierdza tego następujący przykład z utworu literackiego:

54. *(Zapach gotującej surowizny, zmieszanej z dymem, ostro gryzł w nozdrza), aż kręciło się w żołądku.* (Bor. 221),

z którego wynika, że *kręcić się* implikuje także **żołądek**. Zauważyć należy jednak różnicę znaczeń zwrotów: *kręci się komu w głowie* (= ktoś odczuwa zawrót, ból głowy²⁵) i *kręci się komu w żołądku* (= ktoś odczuwa głód lub apetyt / chęć do jedzenia) – tego znaczenia słowniki nie uwzględniają!

pęka

55. *Głowa mi pęka* (od hałasu).

56. *Skronie ojcu pękają* (od warkotu silnika).

57. *Wrzask był taki, że aż uszy pękały.* (Ssg II, 356/7)

58. *Uszy mi pękają od tego wrzasku.* (Ssg II, 356/7)

59. *Huk młotów krótkimi seriami dolatywał na przemian (...) wydawało się, że bębni pękną w uszach.* (Sfjp II, 663)

Definicje słownikowe w przypadku tego orzeczenia wskazują na **głowę, uszy i skronie**²⁶ jako na lokalizatory, czego nie potwierdza poniższy przykład z tekstu literackiego:

60. (Jedna morgia przy takim powalonym to jak trzy przy prostym. Rąk potem nie czujesz,) **krzyż ci pęka**, (głowę jakbyś miał z kamienia, a nogi do chałupy nie chcą zanieść). (Myśl. 61)

Głowa, skronie, uszy (bębenki w uszach) mogą **pękać od hałasu**, głowa również z bólu²⁷. Ale tylko z bólu mogą **pękać** inne części ciała, a być może tylko **krzyż** (nie potwierdzają tego definicje słownikowe!).

Orzeczenia grupy III.

*ćmi*²⁸

61. Adama **ćmi** od rana w **żołądku** // w **dołku**²⁹.

*głoduje*³⁰

62. W wielu krajach ludzie **głodują**.

(Podobnie traktuje się orzeczenia: *głodnieje*, *wygłodniał*, *wygłodził się*, *zgodniał*, które dotyczą tego samego cierpienia – **uczucia głodu**).

łaknie

Łaknienie uznaje się za **dolegliwość**³¹.

63. Dziecko **łaknie**.

mdli

Mdli, podobnie jak *nudzi* i *suszy*, nie otwiera pozycji dla wykładnika lokalizatora. Predykat wyrażony tym orzeczeniem implikuje jednak **przełyk** i **dołek** jako **lokalizatory**³². S. Karolak zalicza struktury z czasownikiem *mdlić* do wyrażen predykatywnych realizujących model struktury predykatowo–argumentowej z jednym argumentem osobowym³³.

64. **Mdli** Piotra.

65. Zobacz, co on ma do jedzenia, bo mnie **mdli** z głodu. (Ssg I, 377)

66. **Mdli** mnie na widok jedzenia // alkoholu. (Ssg I, 377)

67. Annę **mdliło**. (Kar. 116)

68. Joannę **mdliło**. (Kar. 142)

*nudzi*³⁴

69. **Nudzi** mnie.

70. **Nudzi** mnie po tej kolacji. (Ssg II, 104/5)

ssie

Predykat wyrażony orzeczeniem *ssie* implikuje **żołądek** (**dołek**)³⁵.

71. Jacka **ssie** w **żołądku** // w **dołku**.

72. Spazmów dostałam, krople musiały brać, w **dołku** mnie **ssało**. (Sfjp II, 192/3)

73. **Ssie** go w **dołku**. (Sal. 73)

suszy

W słownikach brak potwierdzenia konstytuowania przez to orzeczenie struktur zdaniowych – wykładników cierpienia.

S. Karolak traktuje czasownik *suszyć* podobnie jak *mdlić* (zob. wyżej).

74. Jana **suszy** przez cały dzień.

75. Kowalskiego **suszy** po wczorajszym przyjęciu. (Kar. 142)

Przedstawionych wyżej ustaleń nie uważa się za ostateczne. Również sugestie słowników co do ograniczonej liczby implikowanych przez omówione predykaty lokalizatorów mogą być zmodyfikowane na podstawie nowych przykładów tekstowych.

PRZYPISY

- ¹Por. cierpienie w SjpSz: 2. „ból, męka, męczarnia, dolegliwość, przykrość”: Cierpienie fizyczne, moralne. (...)” i dolegliwość w SjpSz: 1. „ból fizyczny, cierpienie, choroba”. Podkreślenia – A.D.
- ²S. Karolak, Składnia wyrażen..., ss. 138, 152
- ³Por. rozważania Anny Wierzbickiej na temat ciała i umysłu. (Dociekania..., s. 52–54)
- ⁴Schemat i dokładniejsze omówienie elementów tej struktury zob.: A. Dyszak, Struktury zdaniowe..., s. 1. Tam też odpowiednie przypisy.
- ⁵O typach struktur zdaniowych z orzeczeniami syntetycznymi – wykładnikami cierpienia zob.: A. Dyszak, op.cit.
- ⁶Zob. grabięć w SjpSz: „o palcach, rękach: drętwieć z zimna; kostnieć, sztywnieć”. Podobnie w Msjp. Podkreślenia – A.D.
- ⁷Por. mdleć w SjpSz: 2. „tracić siłę, słabnąć; o członkach: tracić władzę, zdolność ruchu, drętwieć”. Podobnie w Msjp. Podkreślenie – A.D.
- ⁸Zob. członek w SjpSz: 2. „część ciała stanowiąca do pewnego stopnia odrębną całość (często o kończynie)”: (...) Rozprostować członki”. i w Msjp: 2. „część ciała stanowiąca do pewnego stopnia odrębną całość (często o kończynach)”: Przeciągał obolałe członki”. Podkreślenia – A.D.
- ⁹Zob. podmleć w SjpSz: 2. „o członkach ciała, kończynach: stracić częściowo zdolność ruchu, zdrętwieć”. Podkreślenia – A.D.
Wydaje się, że orzeczenie to występuje tylko w liczbie mnogiej.
- ¹⁰W znaczeniu ręce. Por. ramię w Msjp: 2. „u człowieka: część kończyny górnej, od barku do stawu łokciowego; potocznie czasem w znaczeniu całej ręki”. Podkreślenia – A.D.
- ¹¹Zob. zgrabięć w Msjp: „o rękach, palcach: zdrętwieć z zimna; skostnieć, zeszywnieć”. Podkreślenia – A.D. (Zob. też przypis 6)
- ¹²O dyzjunkcji zob.: S. Karolak, op.cit., s. 108. W przedstawionym tam ujęciu chodzi o rozszczepienie argumentu na dwa wykładniki w planie wyrażania.
- ¹³Por. głowa w SjpSz: 1. „część ciała zawierająca mózg i narządy zmysłów, u człowieka i niektórych małych wysunięta ku górze, u zwierząt – ku przodowi”. Podkreślenia – A.D.
- ¹⁴Zob. twarz w Msjp: „przednia strona głowy ludzkiej”.
- ¹⁵SjpSz traktuje zwrot „Zaszumiało komuś w głowie” jako frazeologizm.
- ¹⁶Ssg i SjpSz traktują zwrot „Huczy komu w głowie” jako frazeologizm, natomiast Msjp i Sfjp temu samemu zwrotowi nadają znaczenie przenośne. Takiego znaczenia według autora Sfjp nie ma zwrot „Huczy komu w uszach”.
- ¹⁷Zob. szumieć w Sfjp: 12. „Szumi komu w głowie (ktoś doznaje jakby zamroczenia, odczuwa zawrót głowy)”, 14. „Szumi komu w skroniach, w uszach (ktoś doznaje ucisku w skroniach, w uszach)”. Podkreślenia – A.D.
- ¹⁸Por. puchnąć w Msjp: 1. „Głowa puchnie „są kłopoty, zmartwienia; jest hałas”. Uszy puchną od czegoś „o nieznośnych, dokuczliwych hałasach, rozmowach, krzykach” (podkreślenia – A.D.). Podobnie w SjpSz. Słowniki te zdania z orzeczeniem puchnie uznają za frazeologizmy.
- ¹⁹Zob. trzeszczeć w SjpSz: „Aż głowa trzeszczy, aż w głowie trzeszczy od czegoś (...)” i w Sfjp: 2. „Aż w uszach trzeszczy, aż w głowie trzeszczy a. aż głowa trzeszczy”. Podkreślenia – A.D.

- ²⁰Zob. zakręcić się: 5. „Zakręciło się komu w nosie (od czego) (coś podrażniło komu błony śluzowe w nosie)”. Podkreślenie – A.D.
- ²¹W znaczeniu huczy. Por. tętnić w Sfpj: 9. „Coś tętni komu w uszach, w skroniach (dudni, huczy)”. Podkreślenia – A.D.
- ²²SjpSz uznaje zdania z orzeczeniem dzwoni (a także zadzzwoniło) za frazeologizmy.
- ²³Por. kręcić w Ssg: 9. „kręci w nosie” o uczuciu świdrowania wywołanym zapachem, dymem itp.” i w Sfpj: 17. „Kręci w nosie (o uczuciu świdrowania w nosie wywołanym ostrymi, drażniącymi zapachami, dymem itp.)”. Podkreślenia – A.D.
- ²⁴Zob. kręcić się w SjpSz: 1. „Komuś się kręci w głowie (od czegoś) „ktoś doznaje uczucia utraty równowagi, ..., ktoś dostaje zawrotu głowy”. Podkreślenia – A.D.
Ssg i Msjp zdania z kręci się uznają za frazeologizmy.
- ²⁵Por. kręcić się w Msjp: 1. „Kręci się w głowie „odczuwa się zawrót, ból głowy”. Podkreślenia – A.D.
- ²⁶Zob. pękać w Ssg: „1. uszy pękają „o wrażeniu bardzo silnego hałasu”, 2. głowa / / łeb pęka „o nadmiarze myśli, trosk itp. lub o silnym bólu głowy” i w SjpSz: 1. „Uszy pękają „o wrażeniu bardzo silnego hałasu”. Głowa komuś pęka, mało nie pęknie „ktoś ma dużo trosk, kłopotów lub kogoś bardzo boli głowa” oraz w Sfpj: 16. „Skronie pękają (od nawału przeżyć). Uszy, bębrenki pękają komu (od hałasów, wrzasku)”. Podkreślenia – A.D.
Ssg, SjpSz, Msjp traktują użycia orzeczenia pęka jako frazeologizmy.
- ²⁷Zob. przypis poprzedni – definicje czasownika pękać w Ssg (znaczenie 2.) i w SjpSz.
- ²⁸W znaczeniu mdli. Por. ćmić w Sfpj: 2. „pot. w dołku, w żołądku kogo ćmi (mdli, powoduje uczucie mdłości)” i w SjpSz: 3. „lekko boleć, pobolewać, mdlić” – podobnie w Msjp w znaczeniu 5. Podkreślenia – A.D.
- ²⁹Dołek w znaczeniu żołądek. Por. dołek w SjpSz: 3. „pot. ściska kogoś, gniecie, boli, ssie w dołku „ktoś czuje ucisk, ból w żołądku”. Podkreślenia – A.D.
- ³⁰W znaczeniu odczuwa, cierpi głód. Por. głodować w SjpSz: „jadać niedostateczne ilości pożywienia; cierpieć głód”, w Msjp: „być bez pożywienia, mieć za mało pożywienia; cierpieć głód i w Swb: „Odczuwać, Cierpieć, Znosić głód”. Zob. też głód w SjpSz: 1. „stan organizmu związany z niedoborem lub brakiem pożywienia; uczucie czczości spowodowane brakiem pożywienia (podobnie w Msjp). Podkreślenia – A.D.
- ³¹Por. łaknąć w SjpSz: 1. „odczuwać głód, być głodnym, chcieć jeść” (podobnie w Msjp). Podkreślenia – A.D. Zob. też przypis 30 – tam definicja głodu.
- ³²Por. mdłość w SjpD: 1. „(...) swoiste nieprzyjemne uczucie zlokalizowane w dołku podsercowym i w przełyku: (...)”. Podkreślenia – A.D.
- ³³Zob. przypis 2.
- ³⁴Nudzi = mdli (zob. przypis 32). Ssg zdania z tym orzeczeniem włącza do frazeologizmów.
- ³⁵Por. ssać w SjpSz: 1. „Kogoś ssie w dołku „ktoś czuje ból, ucisk w żołądku, zwykle z głodu” i w Spp: „Kogoś ssie w dołku „ktoś czuje ból, ucisk w dołku”. Podkreślenia – A.D.
W SjpSz zdania z orzeczeniem ssie to frazeologizmy. Zob. też przypis 29.

WYKAZ CYTOWANYCH PRAC I ŹRÓDEŁ

- Aleksandrzak S., Przyrowski Z., Wójcik J.: Lata dalekie i bliskie. Warszawa 1976 (Lata)
- Bojar B.: Polskie czasowniki dotyczące procesów informacyjnych (Elementy metainformacji w tekstach języka naturalnego), W: Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich III. Semantyka i składnia, red. J. Siatkowski. Wrocław 1978 (Boj.)
- Borowski T.: Wspomnienia, wiersze, opowiadania. Warszawa 1977 (Bor.)
- Dyszak A.: Struktury zdaniowe z orzeczeniem syntetycznym wyrażającym cierpienie, (W:) Studia Filologiczne z. 26, Filologia Polska 1989 (10), WSP Bydgoszcz.
- Karolak S.: Składnia wyrażen predykatywnych, (W:) Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia. Warszawa 1984 (Kar.)
- Mały słownik języka polskiego, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka. Warszawa 1974 (Msjp)
- Myśliwski W.: Kamień na kamieniu. Warszawa 1985 (Myśl.)
- Saloni Z.: O programie opisu składni czasowników polskich, (W:) O predykcji. Wrocław 1974 (Sal.)
- Skorupka S.: Słownik frazeologiczny języka polskiego, T. I i II. Warszawa 1987 (Sfjp)
- Słownik języka polskiego, T. IV, red. W. Doroszewski. Warszawa 1963 (SjpD)
- Słownik języka polskiego, T. I–III, red. M. Szymczak. Warszawa 1981 (SjpSz)
- Słownik poprawnej polszczyzny, red. W. Doroszewski. Warszawa 1973 (Spp)
- Słownik syntaktyczno–generatywny czasowników polskich, T. I i II, red. K. Polański. Wrocław 1980, 1984 (Ssg)
- Słownik wyrazów bliskoznacznych, red. S. Skorupka. Warszawa 1984 (Swb)
- Wierzbicka A.: Dociekania semantyczne. Wrocław 1969

ON THE SYNTHETIC PREDICATES – EXPONENTS OF SUFFERING, SEMANTICALLY IMPLYING THE PRECISE PARTS OF THE BODY

WSP z Bydgoszczy

Summary

DZIAŁALNOŚĆ JANA KARŁOWICZA NA POLU KULTURY JĘZYKA POLSKIEGO

Some predicates expressing suffering semantically imply the precise parts of the body as the localizers of suffering. It is possible to distinguish among them:

- I. Synthetic predicates semantically implying limbs or their parts, e.g. *Ali grabieją palce // ręce.*
- II. Synthetic predicates semantically implying head or its part, e.g. *Huczy mi w skroniach // w uszach // w głowie.*
- III. Synthetic predicates semantically implying organs of alimentary system, e.g. *Jacka ssie w dołku // w żołądku.*

Synthetic predicates of group II. can be classified into seven subgroups depending on whether the predicate implies the head only, the head or its part, or part of the head only.

poprawnościowy.

W bibliografii prac językoznawczych Jana Karłowicza sporządzonej przez A. A. Kryckiego¹ zwraca uwagę dzieło autorstwa „Podwójne i poprawność języka”. Mieszczę się w nim publikacje i materiały przygotowane autorem „Słownika gram. polszczy” odnoszące się przede wszystkim do trzech kręgów tematycznych, tj.: ortografii; poprawności języka mówionego i pisanego (praca dr. J. Karłowicza); i wyznaczeń potocznej polszczyzny na Litwie. Jedynki Krycki, sam szczerze zainteresowany działalnością na polu kultury języka, zwrócił i dotarł w part poprawnościowy w dorobku naukowym Karłowicza.

Zanim dokonam przeglądu i charakterystyki zwolnowionej problematyki poprawnościownej poruszonej przez Karłowicza, chciałabym przedstawić przynajmniej w skróconej formie, główne motywy, jakie skłoniły badacza do podjęcia przedsięwzięcia. Najbardziej swoje poglądy na temat słownictwa językoznawstwa jako nauki do przynajmniej językoznawczej, czyż sztuki poprawiania mówienia i pisanego wyraził Karłowicz przy okazji recenzji² pierwszego wydania pracy A. Wałickiego „Błędy czasu w mowie i piśmie ze szczególnym języka polskiego popełnione oraz prowadzone” (1876). Autor nie miał wątpliwości i wprawdzie w swych rozważaniach od ostrego językoznawstwa kompetentnego językoznawcy jako badacza rejestrującego „Instytucjonalne prawa budowy mowy ludzkiej” i nie ograniczającego w jej porównaniu od zasad pragmatyka zajmującego się przede wszystkim strukturalną organizacją języka, otrzymywanej z błędów, barbarzyństw, innych niedociętości itp., by w konkluzji dobieć do wniosku, że nie można być „dwóch sfer działalności, teoretycznej i praktycznej, rozdzielić.

„U nas, a w szczególności w języku – przez Karłowicza we wspomnianej recenzji – panuje dwojakość poglądów wzajemnie nieodwzajemnionych, pewna nawet nieporozumienia politycznymi i teoretycznymi przesłankami języka. Długo się tak dzieje, że otrzymujemy podległość i językoznawcy praktyczni tacy jak ja, odwołują i czytelnicy języka, którzy mówią, mówią jak powiadają i nie dość uważają, jak tak, obywateli, niekiedy nawet i w swym języku, które za błędy przeciwojęzykowe uważa, zabiera się do ich wyeliminowania, nie przyznając różnicy tej, przynajmniej, wówczas językoznawcy – języka, która sfera teoretycznej i praktycznej